

Entorn de la tradició textual de la *Practica summaria* d'Arnau de Vilanova

SEBASTIÀ GIRALT (*)

BIBLID [0211-9536(2004) 24; 269-280]

Fecha de aceptación: diciembre de 2003

RESUM

Aquest treball presenta la primera anàlisi sistemàtica de la tradició textual de la *Practica summaria* atribuïda a Arnau de Vilanova. La tradició textual d'aquesta obra, juntament amb els indicis i raons exposats anteriorment per altres estudiosos, permet confirmar-ne l'autoria arnaldiana.

Paraules clau: Arnau de Vilanova, manuscrits medievals, medicina pràctica.

Keywords: Arnau de Vilanova, medieval manuscripts, practical medicine.

La meua intenció aquí és revisar sistemàticament la tradició manuscrita de la *Practica summaria*. De passada confrontaré les dades que en sorgeixin amb les conclusions d'altres autors per comprovar si el resultat és coincident a confirmar-ne la paternitat arnaldiana. Com és notori els dubtes que planen sobre l'autenticitat de la majoria dels escrits atribuïts a Arnau de Vilanova imposen la màxima prudència davant l'autoria de qualsevol text dels molts que circulaven sota el seu nom (1).

(*) Doctor en Filologia Llatina i Màster en Història de les Ciències. E-mail: sgiralt@pie.xtec.es

(1) Sobre els problemes d'autenticitat que ofereixen una majoria dels escrits arnaldians: PANIAGUA, Juan Antonio. En torno a la problemàtica del corpus científico arnaldiano. Dins: Josep Perarnau (ed.). *Actes de la I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1995, vol. 2, pp. 9-22; GARCÍA BALLESTER, Luis. Hacia el establecimiento de un *canon* de las obras médicas de Arnau de Vilanova, *ibidem*, vol. 2, pp. 23-29, GIRALT, Sebastià. La

La *Practica summaria* consisteix en un recull de tractaments per a setze malalties ordenades *a capite ad calcem*, com és habitual en el galenisme medieval, i uns altres tretze per a febres i malalties sense una localització concreta. Els capítols són: 1. mal de cap; 2. brunziment de les orelles; 3. vertigen; 4. tenebres dels ulls; 5. membres adormits; 6. aspresa de la gola; 7. dificultat de respirar; 8. dificultat de deglutir; 9. tremor de cor; 10. mal en un membre intern; 11. constipació del ventre i llombrius; 12. flux de ventre; 13. opilació del fetge; 14. opilació de la melsa; 15. dificultat d'urinar; 16. ardor de les vies urinàries; 17. febre terciana simple; 18. terciana doble; 19. terciana contínua; 20. terciana contínua sanguínia; 21. terciana contínua flegmàtica; 22. febre erràtica; 23. febre quartana; 24. apostemes dels membres exteriors; 25. apostemes dels membres interiors; 26. manca d'apetit; 27. set immoderada; 28. verí; 29. rèptils verinosos (2).

A la vista del seu contingut, doncs, la *Practica summaria* és probablement l'obra més completa per conèixer la medicina pràctica d'Arnau. Pel que fa a la seva autenticitat Juan Antonio Paniagua, entre altres, ja havia observat la fermesa de l'atribució arnaldiana: estil concís, pràctica unanimitat del nom de l'autor als manuscrits, antiguitat manifesta d'un bon nombre de còpies i un important suport documental (3). En efecte, un primer estudi del conjunt de manuscrits que la transmeten (relacionats

qüestió arnaldiana: autenticitat i falsa autoria en el corpus atribuït a Arnau de Vilanova, *Gimbernat. Revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*, 2002, 38 / XIIè Congrés d'Història de la Medicina Catalana, Pollença 2002. Actes, vol. 2, pp. 185-197.

- (2) Alguns dels capítols de la *Practica summaria* han estat estudiats dins el conjunt del tractament d'algunes malalties ofert pel galenisme coetani: ZIEGLER, Joseph. The Medieval Kidney. *American Journal of Nephrology*, 2002, 22, 152-159 (problemes renals); GIRALT, Sebastià. The *consilia* attributed to Arnau de Vilanova. *Early Science and Medicine*, 2002, 7 (4), 311-356 (febre quartana).
- (3) PANIAGUA, Juan Antonio. *El maestro Arnau de Vilanova, médico*, València, 1969 (reeditat amb correccions dins Juan Antonio PANIAGUA. *Studia Arnaldiana. Trabajos en torno a la obra médica de Arnau de Vilanova, c. 1240-1311*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, 1994, pp. 58-59); PANIAGUA, nota 1, pp. 14-15. Vegeu també VERRIER, René. *Études sur Arnaud de Villeneuve (v. 1240-1311)*, Leiden, E. J. Brill, 1949, vol. 2, pp. 107-109.

en l'apèndix del present article) permet corroborar amb dades contrastades que la tradició textual és plenament favorable a la seva autenticitat. N'hi ha un total de 21 còpies conegudes, incloses dues de transmeses en un mateix còdex: el MS Vaticano, Regina Suaviae 1773. De les 20 còpies, 18 presenten una atribució arnaldiana clara i directa i només dues són anònimes. Val a dir que entre les anònimes hi ha un dels exemplars més antics (MS París, Bibliothèque Nationale, n.a.l. 343), que, de tota manera, dóna també sense nom d'autor les indubtables *Medicationis parabole*. Del total n'hi ha set del segle XIV, de les quals la que ha pogut ser datada més enrere es remunta a 1340, copiada a Montpeller —el MS Erfurt, SRB, Bibliotheca Amploniana CA 4° 320.

Aquesta primera ullada a la tradició textual permet destriar-ne dues famílies: una de majoritària, composta per 18 exemplars manuscrits sobre el total de 21, amb l'*incipit* «In dolore capitis» que comença directament exposant el tractament per al mal de cap, i una altra de minoritària que té l'*incipit* «Licet in nostris curis generaliter pertractavimus de morbis membrorum et curis» (amb variants). El segon grup està format només per tres còdexs —MS Basilea, Öffentliche Bibliothek der Universität, D.II.3; MS Erfurt, SRB, Bibliotheca Amploniana CA 4° 217, i MS Munic, CLM 456—, així com per les edicions generals del segle XVI, que també inclouen la *Practica summaria* d'ençà de l'*editio princeps* (Lió, 1504, ff. 242v-245r). El seu *incipit* alternatiu correspon a un brevíssim pròleg amb què els testimonis esmentats inicien el text, sens dubte afegit per algun copista.

En canvi, resulta menys segura la veracitat de la dedicatòria al papa i amic Climent V que apareix a onze de les còpies —poc més de la meitat del total, doncs, i la datada més aviat el 1361. Tanmateix sembla tenir relació amb el fet constatat que el papa i amic va emetre un decret mesos després de la mort del metge, el 15 de març de 1312, en què ordenava que li fos lliurat «un llibre molt útil sobre la pràctica de la medicina» que Arnau havia compilat i del qual li havia promès fer donació, tot amenaçant amb la pena d'excomunió qualsevol que en tingués notícia, el posseís o l'ocultés i no ho fes saber amb prou diligència (4).

(4) «Dudum quondam magister Arnaldus de Villanova clericus Valentine diocesis,

La solidesa demostrada per la tradició textual esdevé encara més afermada per una sèrie d'indicis d'altra mena. Així és destacable la coincidència del seu *incipit* —«in dolore capitis»— amb el d'un text registrat com a obra del mestre català a l'inventari dels seus béns realitzat pòstumament el 1312. No és desenraonat, fins i tot, suposar que l'ítem consignat tot seguit en el mateix document amb l'*incipit* «A persona que ha mal de testa» fos una versió catalana realitzada ja en vida de l'autor, potser per tractar-se d'una obra d'utilitat immediata, senzilla i susceptible de ser emprada pels profans (5). Per últim dos arguments a favor de la seva autenticitat han estat aportats per Michael McVaugh. L'un és la citació que fa Guiu de Chaulhac en la seva *Chirurgia Magna*, finalitzada el 1363, d'una recepta del capítol 15, sense reportar el títol de l'obra però sí Arnau com a autor (6). L'altre és la recomanació

physicus noster, dum adhuc viveret, pluries postquam assumpti fuimus ad culmen apostolicae dignitatis, nobis dixit oretenus se valde utilem librum super medicine practica compilasse, quem nobis frequenter dare promisit et etiam verbo dedit, in nos ex tunc in quantum potuit, eiusdem libri dominium transferendo. [...] Nos enim in omnes et singulos librum huiusmodi quomodolibet occultantes, vel qui quam citius comode poterunt revelare seu mictere, ut predicatur, non curarint, ex nunc prout ex tunc excommunicationis sententiam promulgamus». Publicat dins RUBIÓ i LLUCH, Antoni. *Documents per l'història de la cultura catalana medieval*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1908, vol. 1, pp. 56-57.

- (5) Ambdós ítems corresponen als núsms. 327 («Item tres quaternos de manu Magistri in papiro quorum primus incipit *In dolore capitis*») i 328 («Item quemdam papiro quaternum qui incipit *A persona que ha mal de testa*») de CHABÁS, Roque. *Inventario de los libros, ropas y demás efectos de Arnaldo de Villanueva*. *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 1903, 9, 11-49. Atesos la coincidència i el caràcter de l'escrit, sembla més probable que el text en romanç sigui una versió d'aquesta obra arnaldiana que no un dels nombrosos receptoris vulgars amb un inici similar que van circular durant l'edat mitjana, exemples dels quals es poden veure dins CIFUENTES, Lluís. *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, Barcelona- Palma, Universitat de Barcelona-Universitat de les Illes Balears, 2002, pp. 116-121, on es tracta també la possible versió catalana de la *Practica summaria* (així com prèviament a PANIAGUA, n. 2, pp. 58-59).
- (6) GUIU DE CHAULHAC (GUIGONIS DE CAULHIACO). *Inventarium sive Chirurgia magna*, edició de Michael McVaugh i comentari de McVaugh i Margaret S. Ogden, Leiden- Nova York-Colònia, E. J. Brill, 1997, vol.1, p. 381 (per al comentari: vol. 2, p. 321).

en diversos capítols del coriandre preparat que es troba en altres escrits de medicina pràctica arnaldiana. A més a més l'ús freqüent d'aquest recurs dóna força a una datació tardana de la *Practica summaria* dins la carrera d'Arnau i, en conseqüència, a la dedicatòria a Climent V (7).

Així doncs, l'anàlisi de la tradició textual de la *Practica summaria* realitzada aquí no fa més que confirmar les conclusions a favor de la seva autenticitat que ja s'havien donat a partir d'estudis previs i d'indicis documentals i de contingut.

AGRAÏMENTS

Agraeixo a José Martínez Gázquez i al Departament de Ciències de l'Antiguitat i l'Edat Mitjana de la Universitat Autònoma de Barcelona el suport proporcionat per dur a terme la recerca que ha permès la publicació d'aquest article. També voldria recordar l'ajut donat en el seu moment per Luis García Ballester (†), Jon Arrizabalaga (CSIC), Michael McVaugh (University of North Carolina) i Xavier Puigbò.

APÈNDIX

Els manuscrits coneguts que transmeten la *Practica summaria* són els següents (8):

MS Basilea, Öffentliche Bibliothek der Universität D.II.3, ff. 150r-155vb.
S. XV (1429).

(7) McVAUGH, Michael. *Coriandri bulliti in aceto et exsiccati*. An Arnaldian touchstone? *Arxiu de textos catalans antics*, 2002, 21, 659-663.

(8) He tingut notícia d'aquestes còpies per mitjà de GARCÍA BALLESTER, Luis; McVAUGH, Michael; PANIAGUA, Juan Antonio. *Catálogo de incipits de los manuscritos médicos latinos atribuidos a Arnau de Vilanova* (mecanografiat), Granada, 1978. N'he completat les dades a partir dels altres repertoris consignats i de l'examen dels exemplars a través de microfilms. D'altra banda dec a Jon Arrizabalaga haver-me donat a conèixer el MS Vaticano, Fondo Rossiano 674, haver-me'n proporcionat una descripció detallada realitzada per ell i haver-me'n permès consultar una còpia microfilmada.

Encapçalament: Incipit practica magistri Arnaldi de Villanova et cure particulares aliquorum morborum.

Inc.: Licet in nostris curis generaliter pertractavimus de morbis membrorum et curis.

Expl.: Explicit parva practica magistri Arnaldi de Villanova.

MS Cracòvia, Bibliotheca Jagellonica 778, ff. 158v-164r.

S. XV (1425).

Sense encapçalament.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Explicit practica minor Arnaldi de Nova villa.

Referència: KOWALCZYK, Maria *et al. Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, Cracòvia, Biblioteka Jagiellonska, 1996, vol. 6, pp. 36-55.

MS Erfurt, Stadt- und Regionalbibliothek, Abteilung Wissenschaftliche Sondersammlungen, Bibliotheca Amploniana CA 2° 236, ff. 224va-227vb

S. XIV (1361).

Copiat a Montpellier.

Encapçalament: Practica Arnaldi de Villanova a capite usque ad pedes brevis.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Explicit practica magistri Arnaldi de Villanova scripta domino pape Clementi finita anno Domini m^occc^olxi^o feria quarta post Quasimodogeniti in Montepessulano.

Referència: SCHUM, W. *Beschreibendes Verzeichnis der Amplonianischen Handschriften-sammlung zu Erfurt*, Berlín, 1887, pp. 143-148; THORNDIKE Lynn; KIBRE, Pearl. *A catalogue of incipits of mediaeval scientific writings in Latin*, *The Mediaeval Academy of America*, Londres, 1963, c. 671.

MS Erfurt, SRB, Bibliotheca Amploniana CA 2° 303, ff. 89r-91r.

S. XIV (1340).

Copiat a Montpellier per Peter von Bonn.

Encapçalament: Incipiunt experimenta seu secreta magistri Arnaldi de Villanova.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Explicit hic compendium sive secretum magistri Arnaldi de Villanova. Deo gratias. scriptum totum una die crastino Katherine virginis et martiris in Montepessulano. Petrus de Bunna fecit.

Referència: SCHUM, pp. 207-211; GIRALT, Sebastià. El autor del *Contra calculum* y de otros tres tratados médicos: ¿Arnau de Vilanova o Galvano da Levanto? *Sudhoffs Archiv*, 2003, 87 (1), 32-68.

MS Erfurt, SRB, Bibliotheca Amploniana CA 4º 217, ff. 65r-72v.

Mitjans del s. XIV.

Sense encapçalament.

Inc.: Licet in nostris curis generaliter pertractavimus de morbis membrorum et curis

Expl.: Explicit practica viatici Arnaldi de Villanova.

Referència: SCHUM, pp. 473-474.

MS Erfurt, SRB, Bibliotheca Amploniana CA 4º 230, ff. 149-156.

S. XIV (1395).

Encapçalament: Incipit liber practice magistri Arnaldi de Villanova quem scripsit Clementi pape.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Explicit practica magistri Arnaldi de Villanova scripta domino pape Clementi. Deo laus.

Referència: SCHUM, pp. 489-490.

MS Klosterneuburg 140, ff. 1ra-8vb,

Encapçalament: Practica summaria ad instantiam papae Clementis.

Inc.: In dolore capitis, si venter fuerit constipatus.

Referència: HAIDINGER, Alois. *Katalog der Handschriften des Augustiner Chorherrenstiftes Klosterneuburg*, Viena, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1991, vol. 2 (9).

MS Leipzig, Universitätsbibliothek 1182, ff. 75r-78v.

S. XIV.

Encapçalament: Secreta magistri Arnaldi de Villanova ad Clementem papam.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Secreta magistri Arnaldi de Villanova scripta per ipsum Clementi pape. Si non vis credere, tempta.

Referència: PANIAGUA, Juan Antonio; GIL-SOTRES, Pedro. Introducció. Dins: *Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia (=AVOMO)*, VI.2. *Commentum in quasdam parabolas aphorismorum series*, Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 31; McVAUGH, Michael; MARTÍNEZ GÁZQUEZ, José. El text llatí. Dins: *AVOMO, XVII: Translatio libri Abuzale de medicinis simplicibus*, Barcelona, Universitat de Barcelona-Fundació Noguera (en prensa).

(9) La notícia d'aquest exemplar l'he rebuda a última hora, de part d'un informador anònim de *Dynamis*, a qui li agraeixo haver-me-la feta arribar. Per aquest motiu no he tingut ocasió de consultar-la.

MS Londres, British Library, Sloane 3124, ff. 167r-187v.

S. XV.

Encapçalament: Incipiunt Secreta magistri Arnaudi de Villanova per eundem pape Clementi missa.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: et observetur ne fiat inflatu ventorum.

Referències: *Index of Manuscripts in the British Library*, I, Cambridge, Chadwyck-Healey, 1984; BRITISH LIBRARY. *Manuscripts' Catalogue on-line* (<http://molcat.bl.uk>); THORNDIKE; KIBRE, c. 1529; PACK, Roger A. Auctoris incerti de physiognomia libellus. *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Âge*, 1974, 49, 113-138; MONTERO CARTELLE, Enrique. *Tractatus de sterilitate. Anónimo de Montpellier (s. XV, atribuido a A. de Villanova, R. de Moleris y J. de Turre)*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 1993, pp. 49-50.

MS Londres, Wellcome Library 78, ff. 1r-9r.

Finals del s. XV.

Copiat d'un MS datat el 1375 de procedència germànica.

Encapçalament: Incipit regimen excellentis viri Arnoldi de Villanova pro domino Clemente papa quinto.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Explicit practica summaria edita a magistro Arnolde de Villanova ad instantiam pape Clementis. Anno domini m^occc^olxxv^o in sabato ante letare.

Referència: MOORAT, S. A. J. *Catalogue of Western Manuscripts on Medicine and Science in the Wellcome Medical Historical Library. I. Manuscripts written before 1650 AD*, Londres, Wellcome Historical Medical Library, 1962, pp. 6-53.

MS Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Codex Latinus Monacensis, 456, ff. 21-24v.

S. XV, 1472?

Copiat per Hartmann Schedel (1440-1514).

Encapçalament: Cure particulares quorundorum morborum magistri Arnoldi de Villanova incipiunt.

Inc.: Licet in nostris curis generaliter pertractavimus de morbis membrorum et curis.

Referències: HALM, Karl *et al.* *Catalogus codicum Latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis*, Munic, Bibliotheca Regia, 1868, I.1, p. 126; THORNDIKE; KIBRE, c. 826; CIFUENTES, Lluís; McVAUGH, Michael. *Estudi introductorii. Dins: AVOMO, X.2: Regimen Almarie (Regimen castra sequentium)*, Barcelona, Universitat de Barcelona-Fundació Noguera, 1998, pp. 129-130.

MS Munic, BSB; CLM 7576, ff. 56vb-62rb, 2°.

S. XV.

Encapçalament: Incipit practica summaria edita a magistro Arnaldo de Villanova ad instanciam domini Clementis.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Phisice ligature sine observancia constellationis parum aut nichil prosunt.

Referència: HALM, Karl *et al.* *Catalogus codicum latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis*, Munic, Bibliotheca Regia, 1873, I.3, p. 174; McVAUGH; MARTÍ-NEZ GÁZQUEZ.

Procedent de la biblioteca del monestir d'Indersdorf, Baviera.

MS Munic, BSB, CLM 14245, ff. 77-84.

S. XV (1474).

Encapçalament: Practica Arnoldi ad Clementem papam.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Explicit practica summaria edita a magistro Arnaldo de Villanova ad instantiam pape Clementis.

Procedent del monestir de Sankt Emmeran, Ratisbona (Regensburg), Baviera.

Referència: HALM, Karl *et al.* *Catalogus codicum latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis*, Munic, Bibliotheca Regia, 1876, II.2, p. 149; THORNDIKE; KIBRE, c. 671.

MS París, Bibliothèque Nationale, n.a.l. (Nouvelles acquisitions) 343, ff. 45-48v (abans Cluny 71, ff. 45-48v).

S. XIV.

Anònim.

Sense encapçalament.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: suffumigetur habitaculum de quarto in quartum post occasum solis.

Explicit.

Referències: DELISLE, Léopold. *Inventaire des manuscrits de la Bibliothèque Nationale, fonds de Cluni*, París, H. Champion, 1884, pp. 172-175; PANIAGUA; GIL-SOTRES, pp. 32-33.

MS Sevilla, Biblioteca Colombina 5-1-45, ff. 147v-154r.

1453.

Encapçalament: Incipit tractatus Arnaldi de Villanova de dolore capitis et eius secreta.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Hoc enim habet magister Arnoldus in magno secreto.

Referències: BEAUJOUAN, Guy. Manuscrits scientifiques médiévaux de la Bibliothèque Colombine de Séville. Dins: *Actes du Xe Congrès international d'histoire des sciences (Ithaca, 1962)*, París, Hermann, 1964 (reedició dins: *Science médiévale d'Espagne et d'alentour*, Variorum, Aldershot, Ashgate, 1992, vol. 3), p. 632; BEAUJOUAN, Guy. Manuscrits médiévaux du Moyen Âge conservés en Espagne. *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 1972, 8, 161-221 (reedició dins: *Science médiévale d'Espagne et d'alentour*, Variorum, Aldershot, Ashgate, 1992, vol. 5), pp. 175-176, 189, 220; DEMAITRE, Luke. The Relevance of Futility: Jordanus de Turre (fl. 1313-1335) on the Treatment of Leprosy. *Appendix: Jordanus De Turre, De Lepra Nota. Bulletin of the History of Medicine*, 1996, 70 (1), 25-61, n. 3; SÁEZ GUILLÉN, José Francisco. *Catálogo de manuscritos de la Biblioteca colombina de Sevilla*, Sevilla, Cabildo de la Catedral de Sevilla, 2002, vol. 1, p. 82; GIRALT. El autor del *Contra calculum*...

MS Vaticano, Palatino Latino 1180, ff. 187v-194r.

Segon terç del s. XV.

Encapçalament: Incipit practica summaria ad papam Clementem Arnaldi de Villanova.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Explicit. Deo gratias.

Referència: SCHUBA, L. *Die medizinischen Handschriften der Codices Palatini Latini der Vatikanischen Bibliothek*, Wiesbaden, 1981, pp. 148-151; THORNDIKE; KIBRE, c. 671; GIRALT, Sebastià. Introducció. Dins: *AVOMO, VII: De reprobatione nigromantice fictionis*, Barcelona (en premsa).

MS Vaticano, Palatino Latino 1240, ff. 74-82v.

S. XV (1463-1464).

Encapçalament: Incipit quidam tractatus magistri Arnaldi de Villanova cathalani.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Explicit liber medicinalis magistri Arnaldi de Villanova.

Referència: THORNDIKE; KIBRE, c. 671; SCHUBA, pp. 260-263; WILCOX, Judith; RIDDLE, John M. Qustâ ibn Lûqâ's *Physical Ligatures* and the recognition of the placebo effect. With an edition and translation. *Medieval encounters. Jewish, Christian and Muslim culture in confluence and dialogue*, 1995, 1 (1), 1-48.

MS Vaticano, Regina Suaviae 198, ff. 193r-203.

S. XIV (1391?).

Anònim.

Sense encapçalament.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: observetur ne fiat inflatu ventorum.

Referència: THORNDIKE; KIBRE, c. 671.

MS Vaticano, Regina Suaviae 1773, ff. 89r-99v i 204r-214r.

S. XV.

Copiat dues vegades amb lletres diferents en el mateix còdex però amb l'encapçalament, *incipit* i *explicit* iguals.

Encapçalament: Incipit regimen excellentis viri magistri Arnaldi de Villanova.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Explicit regimen pro domino Clemente pape quinto ordinatum. Deo gratias.

MS Wroclaw, Biblioteka Uniwersytecka, MS III.F.3, ff. 192v-197r.

S. XV (1409).

Encapçalament: Incipit practica magistri Arnoldi de Villanova scripta domino nostro pape Clementi.

Inc.: In dolore capitis si venter fuerit constipatus.

Expl.: Explicit practica magistri Arnoldi de Villanova. Sit Deus benedictus in secula seculorum, amen.

N. B. Hom havia identificat com un exemplar de la *Practica summaria* el text transmès per MS Munic, CLM 2848, ff. 99-109, però no es tracta d'aquesta obra sinó d'una pràctica alquímica (*Practica ad quendam papam*) també atribuïda a Arnau segons he pogut comprovar consultant-ne un microfilm. El còdex ha estat descrit dins HALM, Karl *et al.* *Catalogus codicum latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis*, Munic, Bibliotheca Regia, 1868, I.2, p. 45 (1894).

Tampoc no és una còpia de la *Practica summaria* l'escrit titulat «Secreta Arnaldi de Villanova aut experimenta eiusdem» contingut dins el MS Vaticano, Fondo Rossiano 674, ff. 137r-146r, s. XV (post 1483), copiat per Francesc Argilagues, tal com m'havia fet pensar l'adreça al papa Climent i el seu *incipit*: «In dolore capitis frigido laventur pedes». Segons he pogut comprovar a través d'una còpia microfilmada es tractaria en realitat d'una col·lecció d'*experimenta*. De fet amb aquesta denominació apareix en l'encapçalament esmentat i l'*explicit* «Finis experimentorum Arnaldi ad Clementem papam». Després de fer una ràpida ullada del text crec que, si bé una d'elles també està relacionada amb Climent V i la seva cort (MS Salamanca), és una col·lecció diferent a les estudiades dins McVAUGH, Michael. *The Experimenta of Arnold of Villanova. The Journal of Medieval and Renaissance Studies*, 1971, 1, 107-118; McVAUGH, Michael. Two Montpellier Recipe Collections. *Manuscripta*, 1976, 20 (3), 175-180.

Referències: VERDE, Armando F. *Lo Studio fiorentino, 1473-1503*, Florència, Istituto Nazionale di Studi sul Rinascimento, 1973-1985; ARRIZABALAGA, Jon; GARCÍA BALLESTER, Luis; GIL ARISTU, José Luis. Del manuscrito al primitivo impreso: la labor editora de Francesc Argilagues (*fl. c. 1470-1504*) en el renacimiento médico italiano. *Asclepio*, 1991, 43, 3-49. GIRALT, Sebastià. *Arnau de Vilanova en la impremta renaixentista*, Manresa, Col·legi Oficial de Metges de Barcelona-Mútua Manresana, 2002, pp. 28, 167-168.